

J. P. JACOB OLSEN
EN GRØNLÆNDER I ARKTISK CANADA

Af Robert Petersen

For 40-50 år siden var Østgrønland, Thuledistriktet og arktisk Nordamerika for vestgrønlænderne de hedenske områder, man talte mest om, for i de områder levede stammefrænderne. Ved et ejendommeligt tilfælde blev de tre områder besøgt af tre brødre fra Holsteinsborg. De tre drenge, der således indskrev deres navne blandt pionererne, var sønner af overkateket Samuel Olsen. Gustav blev den første missionær i Thuledistriktet, Julius virkede som overkateket blandt Østgrønlands hedninger, og Jacob deltog som tolk og grønlandsk sekretær i den 5. Thuleekspedition.

Det er ikke Jacob Olsens livshistorie, vi vil bringe her, men derimod hans færd og trivsel blandt „akilinermiut“, som de canadiske eskimoer kaldes på grønlandsk. Men et par ting må dog nævnes om ham. Han blev født den 22. november 1890. Efter børneskolen kom han på seminariet i Godthåb og udgik derfra som kateket. Han var kateket i Godhavn, da han i sensommeren 1921 gik ombord på „Søkongen“ for at slutte sig til ekspeditionen. Han var således en mand i sin bedste alder og var da også gift og havde en lille børneflokk.

I de næsten to år, han var i arktisk Canada, havde han flittigt ført dagbog, nedskrevet „ofrenes“ beretninger, sange, skikke, redskaber, religiøse forestillinger o. s. v. Det er blevet til en anselig bunke. Til at begynde med skrev han dagbogen på rent grønlandsk; men der kom flere og flere udtryk fra Canada, og somme-tider skrev han hele sider på den canadiske eskimodialekt, han havde lært bedst, aivilikdialekten. Han blev så glad for denne dialekt, at den bog, han skrev om de canadiske eskimoer, og som udkom på grønlandsk i 1927, blev kritiseret for at indeholde så mange aivilikudtryk, at den adskillige steder ikke var til at forstå. I hvert fald lærte han aivilikdialekten så udmærket, og det var til stor gavn for ham - og for ekspeditionen.

Ekspeditionen nåede Hudson Bays vestkyst i september 1921 og byggede hovedkvarteret på Danskeø ved Nagjuktôq (Vansittard Island). I den første halvdel af vinteren gjorde Jacob et par ture til Repulse Bay, hvor der var en handels-

station, og snart kom der andre ture. Hen imod foråret var han sammen med ekspeditionens etnograf, magister Birket-Smith, nede ved Chesterfield Inlet, men vendte tilbage, mens Birket-Smith fortsatte til indlandsstammerne. Om sommeren var han i Repulse Bay igen sammen med ekspeditionens arkæolog, cand. mag. Therkel Mathiassen, og de to tilbragte efteråret og vinteren 1922-23 på Southampton Island, et ufrivilligt vinterkvarter, idet det vanskelige Frozen Strait forhindrede dem i at vende tilbage. Om foråret startede han sammen med Birket-Smith hjemturen over Chesterfield Inlet. Denne gang fortsatte de til York Factory på den sydlige vestkyst af Hudson Bay, og derved kom de uden for eskimoområdet. De tog til Danmark over U. S. A. Dette er meget kort fortalt, og det skal også blot vises, at han kun var i aivilikgruppens område. Men canadaeskimoerne skaffede ham ved deres nomadetilværelse indblik også i andre gruppers liv. Han mødte folk, der var på fangst- eller handelsrejser. Der var folk fra indlandet, fra netsilik- og iglulikegnene, og endda helt over fra orqumiuts land ved Ungava Bay.

Men hvordan har Jacob Olsen befundet sig under opholdet i Canada? Blandt kammeraterne har han i alt fald befundet sig godt. Kammeratskabet har været udmærket, og der står ikke sjældent i dagbogen, at de har moret sig godt.

Blandt eskimoerne var han også normalt godt tilfreds. Nogle irritationer over de meningsløse taburegler, der ofte påvirkede dem selv, f. eks. ved at de ikke kunne få syet et par kamikker e. l., var at læse i dagbogen. En enkelt kvindes forargelse over Jacob Olsens og Therkel Mathiassens, eller Jåkos og Tíkiles, „undladelsessynder“ ved ikke at følge tabuforskrifter og hendes forslag om at få dem ryddet af vejen, inden en ulykke ramte deres samfund, var en undtagelse, der heldigvis løb ud i sandet.

Jåko - med det navn huskes han endnu af aivilikeskimoerne - var kateket. Når han var i hovedkvarteret, holdt han gudstjeneste på grønlandsk. Blandt hedningerne har han også mange gange talt kristendommens sag. Det er ganske naturligt, når man tænker på hans baggrund. Jeg har før nævnt, at hans far var overkateket, og at hans to brødre virkede for ydre mission, Gustav i Thule og Julius i Angmagssalik. Desuden var „peqatigîngniat“ vækkelsen (K. F. U. M. & K.) meget levende dengang, og dermed var ydremission i folks bevidsthed løftet et stykke op over almindelig præstegerning. Han ynkedes også ofte over, at hedningerne „ikke kendte deres frelses sag“. Han skrev i sin dagbog juleaftensdag 1922: „Jeg forklarede dem om, hvem vi festede for, og hvorfor Han var kommet til verden... Bare Han dog også ville komme i de stakkels menneskers hjerter.“ Hvad man end skulle tro, fandt jeg en lille bemærkning værd at hefte sig ved. En døbt kone ved Chesterfield Inlet mistænkte sin mand for at drive „ilisîneq“ („heksekunst“). I forbindelse med den episode skrev Jacob Olsen: „Men da hun var døbt, talte

*Ekspeditionsdeltagerne fotograferet før de forlod Grønland.
Bagest fra venstre dr. phil. Kaj Birket-Smith, dr. phil. Therkel Mathiassen, redaktør Helge Bangsted.
Førrest skibsfører Peder M. Pedersen, Knud Rasmussen, Peter Freuchen og Jáko.*

jeg til hende om det forkerte i at tro på sådan noget . . . Hun kunne ikke lide det; men bagefter takkede hun mig.“ Det ser ud, som om han først talte om religiøse forhold, når der var konkret anledning til det; men til gengæld var der sikkert anledninger nok: irritationer over tabuforholdsreglerne, andres irritation over tabuundladelserne gav sikkert stof nok, og sikkert nåede han længere end eksemplet her, der ellers var alvorligt nok: „Jeg talte til dem sådan, at de kunne forstå det, og påpegede, at folk også blev syge og døde, allerede inden vi kom.“ Vinteren på Southampton Island var trang, men engang lykkedes det Jáko at nedlægge en isbjørn. Da han ved andres hjælp fik den bragt til snehytterne, viste det sig, at der var en række forholdsregler, de skulle igennem. De skulle smide alt tøjet, inden de gik ind i hytterne, spækket måtte de ikke bruge, før der var gået 5 dage, og en række andre. Men Jákos svar var på højde med situationen: „Der kræves ingen tabuforestillinger til mine nedlagte dyr“, og det var denne gang en glædelig overraskelse for de andre. Det er rart at kunne klare sådanne sager fra den humoristiske side, og Jáko morer sig over, at Ârquioq Bådsmænd satte to net-

silikfolks tabufrygt på plads med disse ord: „Det gør ikke noget, at I dør, drik bare af den gode the!“

At Jáko - i Grønland kaldes han ellers Jákúnguaq - kom godt ud af det med de forskellige mennesker, ser man af, at han ofte roste dem. Han omgikkes jo eskimoerne dag og nat, jagede med dem, sov i deres snehytter og delte meget godt og ondt med dem. De fleste fik ros for venlighed, omgængelighed, hjælpsomhed og hårdførhed, tilpasningsevne og forskellige færdigheder. Særlig beundrede han aivilikfolkets snehyttebygningskunst, både deres hurtighed i bygningen og deres sikkerhed. Han fortalte med beundring om den flerkuplede snehytte i Mátoq. Der var fire familier i den, og der var flere „støttepiller“ og „tøndehvælvinger“, indlagte vinduer af klaris og flere andre bekvemmeligheder.

Naturligt nok har Jacob Olsen ofte hæftet sig ved, hvad der var forskelligt fra det, han kendte fra Grønland. Om slæden skrev han: „De har en slæde, naturligvis har de en slæde! men en vestgrønlænder, der ser den, vil uvilkårligt trække på smilebåndet, for den ser ud som en stige, man har lagt ned på jorden.“ Efter at have omtalt de forskellige ejendommeligheder ved selve slæden og deres kørsel, skrev han: „Deres råb til hundene er helt forskellige fra de grønlandske; et af dem lyder, som om man skulle til at hoste, men som om struben snøredes sammen; et andet lyder næsten som Kap Yorkernes hunderåb, men slutningen er en meget lang og voldsom stønnen.“ Det virkede kun naturligt, at han hele tiden sammenlignede med grønlandske forhold, og derved skaffede han sine læsere et meget levende billede af en lang og smal slæde uden opstandere, hundespand i „vifteform“ og folk, der anstrengte sig for at en liden tue ikke skulle vælte slæden om på siden.

Jacob Olsen har vist nok benyttet Chr. Rosings bog „Tunuamiut“ (Østgrønlænderne) som forbillede for sin bog om de canadiske eskimoer. Men der er en stor forskel på de to bøger. Rosing skrev til dels for at opildne andre til at udbrede evangeliet. Bogen er fuld af private betragtninger, der ofte er ensidige og intolerante. Bogen blev skrevet af den ivrige missionær under hans første vinter blandt hedningerne. Jacob Olsen skrev bogen efter to års ophold, og hans formål hermed var at fortælle om de canadiske eskimoer, som de var. Dette er afgjort til hans fordel. Hans bemærkninger til de hedenske skikke var mere kortfattede og havde ikke så megen karakter af „jeg bedre menneske“, selv om de var noget nedladende i begyndelsen. Han kommenterede f. eks. den første åndemaner, han så i virksomhed, sådan: „Han virkede nærmest latterlig.“ Snart blev han mere tolerant. Ofte havde han ingen bemærkninger, men den overlegne tone forsvandt, og når han morede sig over dem, var det mere venskabeligt end „det-har-han-godt-af“. Her er en lille historie om Inûjaq og hans amulet: „Vi ler somme tider

Et billede taget under 5. Thuleekspedition af de snehytter, som arvilik-eskimoerne dengang såvel som nu bruger til vinterbeboelse.

over Inûjaq. Ligefrem klogt menneske er han ikke; men han er mester i at bygge snemure,“ og så til sagen. „Inûjaq bøjede kroppen bagover og hylede og skreg, så vi blev helt forskrækkede. Da vi spurgte ham om grunden, sagde han, at noget stak ham på ryggen. Det viste sig, at han havde en nål som amulet og havde den hængende på ryggen inden for pelsen. Det var den, der stak ham. Da vi skulle spise, snakkede vi om det og lo meget af det. Vi sagde til ham, at det var tórngarâjuk selv („hjelpeåndernes herre“), der nu begyndte at stikke ham, fordi han altid skulle løbe rundt med amuletter. Der kom et enkelt latterudbrud engang imellem, og det fik os til at le endnu mere, så det gjorde helt ondt i maven. Da vi langt om længe holdt op med at le, gav han mig nålen. Det var en nål, som han i sygdomstilfælde ville bruge som belønning til sin hjelpeånd for dens ulejlighed.“

Men da han havde nedskrevet 90 tabuskikke, fortsatte han: „Listen med de hernævnte taburegler er slet ikke udtømmende. De har uhyre mange andre leve-regler og bestemmelser, som egentlig ikke betyder et hak for os, men alle disse regler følger de nøje, fordi de er bestemt som rettesnor for dem. Mange gange undres jeg over deres iver efter at følge bestemmelserne; for de går ikke af vejen

for at tage lidelserne, der følger med disse bestemmelser.“ At man forsvare disse bestemmelser, nævnte han flere gange. En af dem, Jáko således havde diskuteret med, var åndemaneren Pilakavsik, der boede ved Chesterfield Inlet. Men Jákos argumenter var mere vægtige, og til sidst ville Pilakavsik høre mere om kristendommen, og efter som Jáko snart skulle rejse nordpå igen, overlod han Pilakavsiks videre undervisning til den katolke missionær Father Turquetil. Hvem kan gøre det samme i dag?

Jacob Olsen var meget lidt begejstret for den syllabiske (stavelses-) skrift, som var meget populær blandt Hudson Bay-eskimoerne og også blev benyttet af missionærene. Eller rettere, det var missionærene, der indførte skriften. I Jákos papirer stod det at læse om tegnene: „De egner sig meget dårligt til det, de skal bruges til, idet de ikke kan vise ordene, som de er. Derved er der mange muligheder for misforståelser. Hvordan skulle man egentlig vise stavelsernes udlyde?“ sluttede han opgivende. - Selv om Jáko åbenbart glemte, at der er forskellige forhold for ordene, når de står enkeltvis eller i sætninger, sådan at sammenhængen formindsker muligheden for misforståelser i meget høj grad, har han ret i, at den syllabiske skrift er uegnet som eskimoisk skriftsprog. Der er ikke tegn nok til at dække alle slags stavelser, og man kan ikke udtrykke lydenes længde. Hvis den egentlige tanke i en sætning ligger skjult i længden af en enkelt lyd, vil ordenes sammenhæng ikke kunne løse knuden. Den syllabiske skrift er i virkeligheden så simpelt opbygget, at den uden større vanskelighed kunne læres i et område, hvor der kun er få skoler og lærere. At det er vanskeligt at få en betydelig litteratur, når man - blandt andre grunde - har så speciel en skrift, bevirker dog at der kun er begrænset brug for det lærte. Den er praktisk at lære, men upraktisk at bruge.

Mens vi er ved skriften, må jeg hellere nævne en ting, jeg undrede mig over. Han havde lært aivilikdialekten grundigere end nogen anden grønlander. Han dannede sin private „lydskrift“, og det viste tydeligt, at han havde fundet en række „uoverensstemmelser“ mellem den grønlandske retskrivning og aivilikdialekten, men ingen fandt på at rette fejlene i den autoriserede skabelon, tværtimod! Ved renskrivninger og oversættelser til vestgrønlandsk måtte det hele rette sig efter den.

Selv om Jáko var mest glad for at vise de karakteristiske ting, viste han ved flere episoder, at det måske var næsten lige meget, hvor på jordkloden man var, menneskene var dog inderst inde ikke meget forskellige fra hinanden. Her er en af dem: „Jeg kørte i slæde ud på isen, men da der blev tåge, vendte jeg om og besøgte teltene i stedet for. Hvor kan kvinder dog sladre giftigt om hinanden. Man tror, de er de bedste veninder, men så snart den ene er væk, taler den anden ondt om hende. Mændene synes jeg ikke er så slemme. Kun én mand er slem, men

til gengæld er han også meget slem. Jeg tænkte ofte, at hvis der var ilisîtsut („hekse“) til, ville de netop se ud som han.“

Jâko var en god repræsentant for Grønland. Opvokset i Holsteinsborg kendte han både hundslæde og kajak, fra han var barn. Som kateket var han en åndens mand. Hans rejser, hans ophold i Nordgrønland, hans brødre i Grønlands „udkanter“ gav ham kendskab til hele Grønland. Han var legemlig stærk og dygtig til al slags idræt, og da han tillige var begavet med en god portion humor, kunne han på flere områder hævde sig blandt aivilingmiut og blive accepteret. Aivilingmiut havde allerede dengang opgivet kajakkunsten, og da Jâko havde sin kajak med, havde han demonstreret dens brug. Et par tidligere aivilingmiut nævnte sidste sommer overfor mig, at de havde set Jâko „vende“ i kajak. Og ellers deltog han i jagt, og mangen en gang skaffede han kærkommen føde i

trangtid. Han kunne ikke nære sig for at prale lidt med, at han havde dræbt en uvan renstyr ved at dreje halsen om på den. Sandt at sige var det også en usædvanlig oplevelse.

Selve amerikaopholdet var jo sådan set en stor, usædvanlig oplevelse for en grønlander, og lige så usædvanlig mødet med itqilît (dene eller chipewyanindianere) og unalît (creerne). Han fortæller ikke meget om dem. Det, han skrev om dem, var ikke ligefrem smigrende, men selvfølgelig manglede han ikke en lille, morsom episode at fortælle: „En indianer, der kunne lidt eskimoisk, kom til mig og sagde: „Jeg er ertqileq.“ Da jeg ikke vidste, hvad jeg ellers skulle sige,

Jâko fotograferet sammen med aivilingmiut-kvinde i festdragt.

sagde jeg til ham: „Det er søreme' godt!“ - Om creerne skrev han kun, at han ikke kendte dem nok til at kunne skrive noget om dem. Men som den gode eskimo han var, tænkte han på sin gode bøsse, da han første gang stod mellem itqilît. Han var ubevæbnet, de andre var bevæbnede, men kampens tid var forbi allerede dengang.

Han tog hjem over U. S. A. og Danmark. Mange ting imponerede ham, mange ting glædede ham, men det bedste var dog at vende tilbage til kone og børn, som måtte undvære ham, og som han savnede i to år. I hans dagbøger gik tankerne ofte til dem, men nu kom han selv hjem.

Senere gik han til Sydgrønlands landsfogedkontor. Han døde i Godthåb i 1936 under en skarlagensfeberepidemi, og han blev begravet som den første på den nye kirkegård.

Men han huskes. I Grønland mindes han som den mand, der repræsenterede vestgrønlænderne blandt aivilingmiut. Blandt aivilingmiut taler man endnu i de lange vinteraftener om folkene fra Nagjugtôq. Der var qablunât (de hvide), der var akukitsut (thuleboere), og der var Jâko, der sagde, han var kalâleq.